

GÖZLE DEĞİL DİL'LE GÖRMEK ÜZERİNE

Meltem Çelikleş Ekti*

Dille ilgili olarak günümüze kadar birçok betimleme yapılmış ve en yaygın anlamıyla dil bir iletişim aracı olarak tanımlanmıştır. Tabii ki canlı bir doğası olan dili sadece bir iletişim aracı olarak sınırlamak yanlış olacaktır. Aslında, baktığımız her şeyi görmemizi, gördüğümüz her şeyi algılamamızı sağlayan, sistemler üzerine kurulu bir araç şeklindeki bir ifadeyle dilin sınırsız yapısına bir nevi de olsa dikkat çekilebilir. Bu sınırsız yapı, insanlar açısından değerlendirildiğinde ana rahmindeyken başlamaktadır. Çocuğun dışarıdan gelen seslere verdiği tepki bunun en önemli kanıtıdır. Bu süreci, görme ve duyma gibi duyular aracılığıyla edinilenler ve bu edinilenlerin sese dönüşmesiyle konuşma izlemektedir. Ancak bu süreçle paralel işleyen şey, bireyin sosyal çevresi ve ailesi gibi formal ya da informal yollarla biçimlenmiş olan düşünce yapısıdır. Çünkü bu yapı nesnelerin “görüş” biçimini etkiler ve bunun belirleyicisi de dildir, anadildir. Bireyin anadili yani “dil” bireyin imgeleri algılayışını, değerlendirişini ve anlamlandırışını belirlemektedir. İmge genel anlamda duyu organlarıyla dıştan algılanan bir nesnenin bilince yansıyan görüntüsü olarak düşünüldüğünde, duyu organlarının birinin eksikliğinin algıda yanılgılara ve takibinde imgeye yönelik yanlış bir değerlendirmenin, anlamlandırmanın yapıpı yapılamayacağına dair soruların oluşmasına neden olabilir. İmgeyle ilgili olarak yapılan bir değerlendirme sürecinde de herhangi bir duyunun eksikliğinin dil sistemi ve bu sistemin sağladığı düşünce sistemi ile doldurulup doldurulamayacağı da doğabilecek başka bir sorudur.

* Doç.Dr. Hacattepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,

İlgili çalışmada bu sorulara yanıtlar bulmak amacıyla sözkonusu dil ve düşünce sistemlerine giriş yapılmış, dil ve dilin işlevlerinden hareketle “anlam“ ve “anlam kuramlarına”, “konuşma kuramına” değinilmiş, dil düşünce ilişkisine ve bu sistem içerisinde yer alan birçok işleyişe, bir nesneye olan yaklaşımlara, zihinsel ve düşünsel sürecin ve iletişim sürecinin işleyişine yönelik getirilen gerek dilbilimsel gerekse felsefi betimlemelere yer verilmiştir. Bunların ışığında örnek olarak görme duyusunun eksikliğinden hareketle dille “görmek“ ifadesine ve görme engellilerin iletişim dünyasına açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

GÖRÜNÜRLÜĞÜ SAĞLAYAN DİL VE KONUSMAYA YÖNELİK DİLSEL KURAMLAR

Dilin nasıl işlediği ve nasıl bir işleve sahip olduğu konusu birçok bilim adamı felsefeci, düşünür tarafından araştırılmış ve halen de araştırılmaktadır. Dile yönelik değişik açılardan yapılan bu tanımlamaların sayısını Keskin üç yüz ellinin üzerinde olarak vermektedir (Keskin 1993). Dile yönelik birkaç tanımlamaya yer vermek gerekirse :

- John Locke dilin toplumsal bir varlık olduğunu ve bu varlığın sürekliliğinin karşılıklı iletişimle sürdüğünü en önemlisi ise bu iletişim sayesinde de insanlık tarihinin ilerlediğini vurgulamaktadır. Ayrıca iletişim sürecinde araç olarak görev yapan hiçbir ögenin dil kadar insana sınırsız olanaklar sağlayamayacağını vurgulayan Locke, bu kapsam dahilinde dilin sadece bir konuşma organı olarak değil de « insan dili » olarak değerlendirilmesi gerektiğini ifade eder (G. Yavuz Demir- www.felsefekibi.com). Adalı da dili insan topluluklarının anlaşma ve bildirişme aracı olarak tanımlamaktadır (1982, S.14).

- Wittgenstein dili bir labirent, anlamlar labirenti olarak tanımlamış (G. Yavuz Demir- www.felsefekibi.com) dil ve insan varlığı arasındaki ilişkininse insanın hem dile sahip olması hem de dil tarafından “kuşatılmış“ olmasıyla karakterize olduğunu belirtmiştir (www.felsefekibi.com).

- Platon Kratylos (1972, s.274) adlı yapıtında dili „kendi özel düşüncelerini sesin yardımıyla, özne ve yüklemeler yardımıyla anlaşılabilir duruma getirmek“ olarak tanımlamış ve düşünme ile konuşma eylemlerinin aynı şey olduklarına dikkat çekmiştir.

- Aksan dili “düşünce, duygu ve isteklerin bir toplumda ses ve anlam yönünden ortak olan öğeler ve kurallardan yararlanılarak başkalarına aktarılmasını sağlayan çok yönlü çok gelişmiş bir dizge olarak tanımlamıştır (1995, s. 55).

- Heidegger dili “insan varlığının temeli insanı insan kılan şey, varlığın kendisi aracılığıyla ışıdığı şey olarak adlandırmış, “Hümanizm üzerine” adlı denemesinde de dili varlığın evi olarak betimlemiştir (Görener. Palmer 2002)

- Humboldt dile çok farklı yaklaşmış ve insan ancak dille insan olur ama dili keşfetmek için de önce insanın olması gerekir demiştir (Humboldt 1836).

Her araştırma sonucunda elde edilen ortak veri ise, dilin doğal bir anlaşma aracı ve insana özgü olduğu, ancak davranışla dışarıya yansıdığı, sosyal bir kurum ve kültürün aynası olduğu, düşüncenin ve duyguların sesi olduğu ve kurallar dizgesinden meydana geldiğidir.

Aksan dilin ilk konuşmayla doğmuş olabileceğine ve sonra bunun simgesel göstergesi olan yazının kullanılmış olabileceğine dikkat çekmektedir (1995, S. 95). Başkan ise bunu anlamının çözümünün çocuk dili üzerinde araştırmalarda olduğunu vurgulamıştır (1968, s. 143). Bu ve bunun gibi dile yönelik, dilin doğuşuna yönelik birçok araştırmalar yapılmıştır. Herakleitos, Demokritos, Varro, Donatus, bunlardan sadece birkaçıdır. Herakleitos örneğinin dili anlamak demek evreni anlamak demektir ifadesiyle günümüzde de halen bazı dilbilimciler tarafından savunulan evrenin anlaşılmasının dilin anlaşılmasıyla paralellik göstermesi anlayışına ışık tutmuştur (Zıllıoğlu 1993, S. 123). Dilin doğuşu gibi türeyişine yönelik de birçok açıklamalarda bulunulmuş ve geliştirilen kuramlarla dilin ilk kullanım şekilleri aydınlatılmaya çalışılmıştır. Konumuza bağlantı oluşturacak sözkonusu kuramlardan bazıları yansıtma, ünlem iş, beden dili ve toplumsal denetim kuramı olarak sıralanabilir. Bunlardan yansıtma kuramı her ne kadar Sokrat ve Platon gibi bazı felsefeciler tarafından eleştirilse de insanın doğadaki sesleri taklit etmesi sonucunda konuşmaya başlamasını savunmaktadır. Demokritos tarafından ileri sürülen ünlem kuramıysa insanın daha çok duygusal yapısıyla coşkularıyla ilgilenmiş ve dili insanın bu duygu ve coşkularını bilinçsizce sesler çıkararak gelişen anlatım biçimi olarak değerlendirmiştir. Çıkarılan bu seslerin gelişerek dilin olduğu şeklinde düşünülen bu yapının diğer temsilcileri ise Vico ve Rousseau'dur. Her ne kadar yansıtma kuramından farklı gibi görünse de her iki kuram seslerin gelişimi sonucunda bir dilin olduğu ifadesinde birleşmektedir (<http://bilgikurami.googlepages.com/DilTanmvezellikleri.ppt#272,20,4>). Dilin Türeyişiyile İlgili Kuramlar). Bu görüşe karşı çıkan Herder ise "Rousseau'nun söylediğini hayvanlar da yapıyor; ama konuşamıyorlar" ifadesiyle çürütmüştür. (<http://bilgikurami.googlepages.com/DilTanmvezellikleri.ppt#274,22,Slayt22>) Çünkü Herder'e göre dil bir düşüncenin ürünüdür ve düşünme sadece insanlara özgü bir davranış biçimi olduğu için dil de sadece insanlara özgü bir yapıdır, bir etkinliktir, bir yetenektir. Ayrıca Herder hayvanların verdiği tepkilerin içgüdüsel, insanların ise düşünceden kaynaklı olduğu için konuşmanın da ünlemlerden doğduğu anlayışının kesinlikle kabul edilemeyeceğini belirtmiştir. Diğer bir kuram olan iş kuramı ise konuşmanın temelini oluşturan şeyin insanların birlikte iş yaparken çıkardıkları sesler olduğunu savunmaktadır

(<http://bilgikurami.googlepages.com/DilTanmvezellikleri.ppt#275,23,Slayt23>). Diğer bir kuram ise Beden Dili Kuramıdır. Bu kurama göre konuşma insanların beden hareketleri ile çıkardıkları seslerin paralel işlemesiyle doğmuştur

(<http://bilgikurami.googlepages.com/DilTanmvezellikleri.ppt#276,24,Slayt24>).

Günümüzde de biyolojik engeller dışında insanlar konuşma esnasında bilinçli ya da bilinçdışı beden dillerini sözcüklerini destekler nitelikte kullanmaktadırlar. Taşer

kuramın savunucusu olan Paget'in "İnsanı, konuşmaya iten temel nedenin, ellerini sürekli avda ve ekim-dikimde kullanacağı araçları yapmakta kullanırken düşüncelerini anlatacak başka yöntemler bulmak, sözgelimi, dil ve dudaklarından yararlanmak zorunda kalması" olarak vermiştir (Taşer, 1987, s.32). Son olarak da toplumsal denetim kuramı vardır ki bu kuram diğerlerinden farklı olarak toplumsal bir yapı içerisinde işlemektedir (<http://bilgikurami.googlepages.com/DilTanımvezellikleri.ppt#278,26,Slayt> 26). Çünkü bu kurama göre konuşma, insanın coşkusal deneylerinden, rastgele eyleminden doğmuştur; bu eylem, simgesel bir yoldan, başka bireylerin davranışlarını denetim altına almak, kendi kişisel istekleriyle gereksinimlerini doyurmak amacına yöneliktir (Weaver ve Ness, 1957). Bu beş kurama bakıldığında dördünün bilinçli olarak ya da bilinçsizce çıkarılan sesler üzerine kurulu oldukları yani işitsel dünyayla paralellik taşıdıkları görülmektedir. Hatta Vico ve Rousseau'nun görüşlerine bakılırsa dilin ilk çıkışını sağlayan ve ilk düşünmeyi tetikleyen, hareketlendiren şeyin görsellik değil baskın olarak işlenen işitsellik olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bu işitsellikten hareketle duyguların ve coşkuların anlamlaştığıdır ve bu anlamlaşmanın ancak Herder'in belirttiği üzere sadece insana özgü olan düşünme yetisiyle değerlendirilmiştir. İnsana özgü olan bu yetiye yönelik geliştirilen kuramlar günümüze kadar önemini yitirmemiştir. Bunun nedenlerinden biri olarak dildeki değişimin düşüncedeki değişimi de beraberinde getirmesi verilebilir. Descartes "düşünüyorum öyleyse varım" diyerek düşünen bir varlık olan bireyin aslında varoluş sürecini düşünerek yaşadığını yansıtan çok önemli bir örnektir. Diğer taraftan Plato düşünme ve konuşma eylemlerinin aynı şey olduklarını ileri sürerek bu iki eylemin birbirine ivme uyguladığını vurgulamaktadır ve yine başka bir araştırma konusu olan dilin mi düşünceyi yoksa düşüncenin mi dili doğurduğu konusunun bugüne kadar gelmesine neden olmuştur (<http://www.aof.anadolu.edu.tr/kitap/IOLTP/2272/unite03.pdf>). Ancak kesin olan şey dil olmadan düşüncenin olmayacağı hatta gelişemeyeceği düşüncenin de dili yaratan bir gerçek olduğudur. Bazen bir şeyi görür ancak adı aklımıza gelmediği için o şeyi anlatamayız ya da kelime aklımıza gelir ilgili imgesi gelmediği için o kelimeye ilişkin yorum yapamayız yani o kelimeye yönelik herhangi bir düşüncede bulunamayız. Bu kadar önemli bir yetiyi biçimlendiren, yapılandıran şeyse her insanın ait olduğu ve yaşam biçimini oluşturan kültürüdür. Uygur; kültür, insanın ortaya koyduğu, içinde insanın var olduğu tüm gerçekliktir, öyleyse kültür deyimiyle insan dünyasını taşıyan, yani varlığının görüldüğü her şey anlaşılabilir der (Uygur, 1996, S.17). Bu durumda karşımıza insan varlığını gösteren iki öge çıkmaktadır. Bunlar insanın içinde yaşamış olduğu toplumun yaşam biçimini kanıtlayan kültürü ve insanın kendi birey olarak yaşam biçimini doğuran düşünme özelliğidir. Buradan gerek bu her iki öge olsun gerekse insanın sahip olduğu düşünce yetisi ve algılama gücü olsun, onun sınırsız yapıdaki dilsel dünyasının oluşumunda önemli rol oynadığı görülmektedir. İlk olarak seslerle işitselliğin önemi sonrasında düşünme yetisinin ve kültürel yapının işlevi aslında insanın zengin ve sürekli işlenebilir bir sisteme sahip olduğunu göstermektedir. Yazının devamında gerek konuşmaya gerekse düşünmeye ve kültürel yapıya yönelik verilen söz konusu bilgilerin

yanında, felsefi ve dilbilimsel görüşler ve dilin iletişimsel yapısı eşliğinde görmeden resmedilmemiş bir dünya ile düşünme, konuşma vb. yetileriyle dilsel dünyanın oluşumuna açıklık getirilmeye devam edilmiştir.

DİL VE ANLAM SORUNU VE BU KURAMLARA OLAN YAKLAŞIMLAR

Daha önce vermiş olduğumuz dile yönelik tanımlara baktığımızda dilin iki farklı şekilde tanımlandığı dikkat çekmektedir. Bir, görünür ikincisi ise görünürsüz haliyle ya da buna “Formal” olarak adlandırılan göstergeler sistemi bir de “Funktional” olarak adlandırılan iletişim sürecini yansıtan işlevler sistemi denilebilir (Grünberg 1970). Ancak her iki süreçte de kaçınılmaz olan “anlam” dır. Çünkü bilindiği üzere görünür olan ve işlevselleşmiş şey anlamlandırılmış şeydir. Bu durumda dilsel davranış ve anlam paralelliği araştırılması kaçınılmaz olan diğer bir konudur. Bu konuyla ilgili araştırmalar özellikle 50’li yıllarda dilin iletişim aracı olarak değerlendirilmesi sürecinde ivme kazanmıştır. Wittgenstein’in dilin kullanım yönüne dikkat çekmesi ve dili bir insan davranışı olarak incelemenin önemini vurgulaması, dilsel davranışı yöneten kuralların ne olduğu konusunu araştırması, arkasından Austin ve Searle gibi davranış bilimcilerin bu kuralları çözümlenmeye çalışması ve anlamlandırması, Bloomfield’in, Morris’in ya da Osgood’un davranışa yönelik olarak dile kendine özgü bir yapı olarak açıklama getirmeleri bu ivmede katkı sağlayan araştırmalardan sadece birkaçıdır. (Alston 1965, Denkel 1984). Diğer tartışılan bir konu ise dilsel davranışla paralel işleyen ve görünürlükte rol oynayan “anlam” biriminin ne olduğu konusudur. Bununla ilgili de farklı teoremler geliştirilmiş ve bazıları anlamın sözcük, bazıları ise cümle olduğunu iddia etmişlerdir ki bunları sözcük bazında değerlendirenlere Platon ve J. Locke, cümle olarak değerlendirilenlere de Russel ve Wittgenstein örnek verilebilir. Ancak genel anlamda anlam sorunu felsefe tarihinde 4 ayrı kategoride incelenmiştir. Bunlar;

a) İdeci yaklaşım: J. Locke tarafından geliştirilen bu yaklaşım bir sözcüğün anlamını, o sözcüğün iletişim etkinliği sırasında taşıyıcısı olduğu “ide” olarak açıklamaktadır. Yani sözcükler idelerin yerini tutan anlamlı birimlerdir. Bu yaklaşım zihinci yaklaşım olarak da adlandırılmaktadır (www.felsefeekibi.com).

b) Göndergeci: Frege ve Russel bu görüşün savunucuları arasında olup, bu filozoflar bir önermenin anlamını, o önermenin doğruluk koşullarının bilgisi ya da göndermede bulunduğu olgu durumu olarak tanımlamaktadır. Bu yaklaşımda anlamın ölçütü “doğrulanabilirliktir” (www.felsefeekibi.com).

c) Davranışçı: Bu teoriye etki-tepki teorisi de denilmektedir. Bloomfield bu teorisinin savunucuları arasında yer alan filozoflardan biridir. Onlara göre bir cümlenin anlamı, o cümlenin dinleyicide uyandırdığı tepki ya da tepki eğilimiyle açıklanmaktadır. Bu teorisinin diğer bir önemli yanı ise dil ile insan davranışı arasındaki ilişkiyi vurgulamasıdır (www.felsefeekibi.com).

d) Pragmatik: Bu yaklaşım adını semiotiğin bir alt dalı olan pragmatikten almaktadır.

Bu yaklaşımın temsilcileri olan Austin, Searle ve Grice bir cümle sözcülemenin belirli kurallara dayalı bir davranış biçimi olduğunu ve o cümlenin anlamının, konuşucunun onu dile getirirken ilgili kurallarla belirlendiğini vurgulamakta, anlam sorunu ile iletişim ortamının özellikleri ve konuşmaya katılan tarafların davranışları arasındaki bağlantıya dikkat çekmektedir (www.felsefeekibi.com).

Bu dört yaklaşımda ide nesne ilişkisi görülmekte olup bu ilişki sürecinde belirleyici ögenin “anlam” olduğu dikkat çekmektedir. Anlamında gerek sözcüklerden gerekse cümlelerin dinleyicide uyandırdığı tepkiden çıkarılabileceği belirgindir. Bu tepkiler görsel olabilir, ünlem niteliğinde yani işitsel olabilir.

Bunların dışında anlama yönelik göndermelerde bulunan en önemli filozof Frege'dir. Frege bir cümlelerin göndergesini, o cümlelerin resmettiği nesne olarak tanımlamakta ve o cümlelerin anlamından ayırmaktadır. Ona göre bir cümlelerin anlamı, o cümlelerin göndermede bulunduğu nesneyi “sunuş kipidir” yani bireyde resmi olmayan bir şeyin anlamı olabilmektedir. Daha sonra Frege daha çok göndergeci bir yaklaşımı benimsemiş ve bir cümlelerin anlamını o cümlelerin göndermede bulunduğu olgu bağlamı olarak tanımlamıştır. Frege'den sonra diğer değinilmesi gereken Filozof ise Russeldir. Russel'in anlayışı cümlelerin dış dünyada var olan şeyler ile bire bir örtüştüğü biçiminde bir ideal dil varsayımına dayanmaktadır. Ona göre cümleler dış dünyadaki olguların tasarımlarıdır ve bir cümlelerin anlamı da onun göndermede bulunduğu olgu durumudur. Oysaki, içinde belirli betimlemelere yer verilmiş cümleler, çoğunlukla göndergeleri belirsiz kaldığından çeşitli paradokslara neden olabilmektedir. Bu nedenle Russel, belirli betimlemeleri elemeye yönelik bir çözümleme yöntemi kullanmayı önermiştir (FREGE, GOTTLÖB, http://en.wikisource.org/wiki/On_Sense_and_Reference). Bütün bu kuram ve anlayışlardan sonra gerek sözcük olsun gerekse cümledeki anlam gerek alıcı ve vericilerin rolü olsun gerekse de ortam bütün bunların işlevselliğini sağlayan şeyin bireyin algılama gücü ve düşünebilme yetisi olduğu görülmektedir. Çünkü değerlendirme, karşılaştırma, ölçütleme ve anlamlandırma bu yetiler sayesinde gerçekleşmektedir ki bu süreçte rol oynayan dil-söz, dil-anlam ve dil-düşünce ilişkisine değinmek yerinde olacaktır.

Brondal “dil sözün sonsuz bir çeşitlilikle gerçekleştirdiği salt soyut bir kendilik, bireylerin üstünde yer alan bir kural, temel türlerin oluşturduğu bir bütün” demiştir (Rıfat 1998, S. 32). Buradan dil ve ‘söz’ün karşılıklı işleyen birbirini tamamlayıcı nitelikteki iki yapı olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü söz, sözcüklerle dile gelen bir anlamlar bütünüdür. Bir iletişim sürecinde bulunmasını sağladığı için de en basit haliyle bir araç olarak dille iç içe işlemektedir. Bir anlam birimi olan sözcüklerin bir araya gelmesiyle dile gelen ifade yani söz, alıcı tarafından anlaşılabilmesi için belirli bir mantıksal süreç gerektirir. Mantıksal süreçte bireyin bulunduğu işletim ise düşünme eylemi ile gerçekleşir. Özetle dil-anlam-söz-düşünce ve öncelikle algı, bireyin duyarlar dünyasındakilerinin

işlevselleştğini gösterir. Bu işlevselliği sağlayan şey ise zihindir. Zihin dış dünyadaki şeylerle ilgili bilgileri elde etmek için beyin ve sinir sistemini kullanır. Duyular yoluyla elde edilen şeyler, zihnin çalışması için hammadedir. Tıpkı bir bedenın büyümesi için belirli gıdalara ihtiyaç olduğu gibi zihin de, büyümek için dış dünyadan, evrenden alınan izlenimlere muhtaçtır. Bu izlenimleri elde etmede rol oynayan beyin ve sinir sisteminin işleyişine kısaca bir göz atalım. Canan beyni karmaşık bir organizma olarak tanımlamakta, beyindeki ve vücudun diğer kısımlarındaki milyonlarca nöronun birbiriyle ilişki kurarak oluşturduğu sinir sisteminin insanın hayatsal mekanizmalarını belirlediğini ve yürüttüğünü vurgulamaktadır. Basit bir elektrik devresini andıran bu işleyiş sürecinin sonucunda bireyin gerek duyuları gerekse algısı ve diğer her türlü sağlıklı işleyen yetileri hareketlenmektedir. Akımdaki en küçük bir kontak sistemi etkileyecek ve mekanizmanın doğal işleyişi hasar görecektir. Bu mekanizmaya bağlı işleyen yapılardan örneğin biri duyulardır. Canan, duyu algaçları arasında yer alan gözün örneğin, etrafımızdaki ışık saçan veya yansıtan cisimleri algılamamızı sağladığını ya da kulağın sesleri, deri algaçlarının dokunmayı sağladığını belirtmekte olup bu duyuların ağrı, ısı, susuzluk ve hatta moral durumu, sinirlilik, sevgi vb. gibi karmaşık duyguların değerlendirilmek üzere vücuda girip, beyine gönderildiği kapılar olduğunu vurgulamıştır.

(<http://www.baktabulum.com/biyoloji/149983-beyin-beynin-isleyisi-beynin-sirlari-beyin-haritasi.html>). Burada akla gelebilecek ilk soru açık olan bu kapılardan duyular yardımıyla algılamış olduğumuz şeyler aslında gerçekten var olan şey midir yoksa o kapıdan geçerken işleyen beyinsel mekanizma sonucunda algılayan kişinin zihinsel faaliyetleriyle var edilen şeyler midir? Ayrıca her algı kapısından geçen bir bilgi midir gibi sorular aklımıza gelebilir. Burada Platon'un iki farklı görüşüne değinmek yerinde olacaktır. İlk olarak Platon düşünce ile varlık arasında bir uygunluk varsa ve dil de düşünceyi yansıtıyorsa, dil ile varlık arasında bir uygunluğun olması doğaldır diyerek, doğru söz var olanı olduğu gibi söyleyen, yanlış söz de var olandan başka bir şey söyleyen sözdür demiştir yani her sözün mutlaka bir şey hakkında olduğunu herhangi bir şey üzerine söylenmeyen bir sözün olamayacağını vurgulamıştır. (Platon, Karasan 1988). Burada Platon'un düşünce ile varlık arasında kurduğu ilişkiyi söz ile varlık arasında kurduğu aslında 'söz'ü düşünce ile benzeştirdiği görülmektedir. İkincisi ise var olan şeyin yani 'söz'ün içerdiği bilgiyle alakalıdır. Platon, Kratylos'ta, her şey değişir, hiçbir şey olduğu gibi durmazsa bilgiden söz edilemez der. Hatta var olan bir bilgi sürekli değişirse de onun da bilgi niteliğinde olmayacağını ileri sürmektedir (440a-e). Bunun nedenini de” belli bir durumu olmayan şeyi bilecek hiçbir bilgi yoktur“ ifadesiyle anlatır (Güzel 2003). Düşünmenin algıdan hep daha üstün, hep daha doğru olduğunu vurgulayan Platon algının, duyuların insana sağladığı sanyken, düşünmenin insana sağladığı bilgidir (episteme) der. Yani, bilginin sınırı var olanlardır. Çünkü, Platon'a göre bilinebilir olanlar var olanlardır; varolmayanlar ise bilinemez (D. 477 a3, Güzel 2003). Var olmayan hakkında hiçbir biçimde bilgi ortaya konulamaz. Platon'a göre bunlar, yani doğru sanı ile bilgi, insanı doğruya yönelten şeylerdir (Menon. 99a). Sanı, görünüşe göre

düşünebilmemizi sağlayan yetidir (D. 477 e, Güzel 2003). Bilginin konusu var olanken, olanın kendisiyken, sanının hakkında olduğu şey görünümlerdir. Sanının kavradığıyla kesin bilginin kavradığı aynı şey olamaz. Sanı ne bilgidir ne bilgisizlik (D. 478 c, Güzel 2003). Bir dolu güzel şeye bakıp yalın güzelliği göremeyenin, bunu görenin ardından gidemeyenin; bir sürü doğru şeye bakıp doğruluğun kendisini göremeyenlerin herşey hakkında sanı vardır denir, ama bunların sanıların arkasındaki gerçeği göremezler (D479e, Güzel 2003). Bu görüşten hareketle aslında gerçek ve doğru bilgilerin duyularla değil düşünmeyle edinileceği çıkarılabilir. Vurgulanması gereken diğer önemli şeyse Platon insan uygun sorular sorarak, uygun yanıtlar vererek, uygun yanıtlar vermeyi sağlayarak, yani “doğurtma yöntemi” ile bilgiyi açığa çıkarır (Kuçuradi: 102-104) der. Platon’a göre bilgi ne algıdır ne doğru sanıdır ne de kanıtı dayanan doğru sanıdır (Thea. 210 b, Güzel 2003). Episteme bilgi anlamına gelmekle birlikte, gündelik yaşamdaki bilgi anlamıyla tam olarak örtüşmez buradaki bilgi anlamı özellikle Platon’dan gelen anlamı doğru bilgi anlamındadır. Platon, bilgi sorununu değerlendirirken, iki tür bilgiden söz eder; birincisi Doxa, yani yanlış ya da yanılsamalı bilgi, ki bunlar sanılardır ve kesin olmayan bilgilerdir, ikincisiyse Episteme, yani doğru bilgilerdir. Buna göre, doxa duyu organlarıyla algılanan dünya, episteme ise dünyanın akılla kavranılmasıdır. Doxalar, bir anlamda eğreti bilgiler olarak görülür. Çünkü gözlemlenen dünya (phainomena) sürekli bir akış ve değişkenlik halinde bulunduğu ve tikelliğinden, gerçek (ya da doğru) bilginin nesnesi olamaz. Bu bilginin, yani epistemenin nesnesi değişmeyen, genel ve tümel olandır. *Platon burada akıl ve duyum ayırımından hareketle, epistemelere ulaşmanın akıl ile olanaklı olduğunu belirtir.* Görünenlerin ötesindeki görünmeyen sabit gerçekliklere, gözlemlenen dünyanın değişkenliğinin ardındaki değişmeyen ideaların kesin bilgisine ancak akıl yoluyla ulaşılabilir. Epistemeler burada iki başlıkta ele alınır: bilimsel bilgi ve ussal bilgi. Birinciler, bağıntılarla ilgilidir; ikinciler ise ideayla. Bu anlamda, felsefe konumu epistemelerin, yani tümellerin bilgisinin temel kaynağı olarak belirmiş olmaktadır (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Episteme>).

Bu bilgilerden hareketle öncelikle akıl yoluyla dünyanın kavranıldığı, herhangi bir varlığın doğru algılanma sürecinde aklın birinci planda olduğu, duyularla algılamada yanlışların olabileceği ve öncelikli olarak ister sağlıklı birey olsun isterse duyularından biri sağlıksız olan bireyler olsun akıllarıyla hareket ettikleri sürece ve doğrular değişmeyen bilgiler olduğu sürece herhangi bir bilinmeyi etrafındaki doğru bilgiler kapsamında doğru bilinen konumuna getirebilir denilebilir. Yani her türlü kültürel ve düşüncel yapıların harmanı, doğru bağıntıları kurabilmek kişiyi bu doğru yapıya götürecektir. Tek fark algılanan dünyanın niteliği olacaktır. Bir birey her ne kadar sağlıklı olursa olsun nasıl ki eğreti bilgiler edinebiliyorsa duyuları açısından sağlıksız ancak akıl sağlığı olan her insan da akıl yoluyla bilimsel, ussal her türlü doğru bilgiye ulaşabilecektir. Gerek Platon’un gerekse diğer birçok felsefecinin, insanın aklına ve mantığın işleyişine ve doğru bilginin edinimine yönelik ileri sürdükleri teorilerin temelinde yatan diğer bir yapı ise geliştirmiş oldukları kategorilerdir. Kategori mantığın temel bir kavramı olmakla birlikte

ontoloji ve metafizikte de varlığın temel özellikleri olarak tanımlanmaktadır. Platon, Aristoteles, Immanuel Kant, Pierce vb. birçok felsefeci kategori kavramını irdelemişlerdir. Aristoteles kategori kavramını 10'a ayırmış olup bunları Substanz yani madde (bir insan, at), miktar, nitelik (iki, üç metre uzunluğunda), kalite nicelik (beyaz, dilbilgisel), ilişki (bir çift, yarın, daha büyük), nerede (pazarda, lisede), ne zaman (dün, geçen sene), konum, durum, yer (yatıyor, oturuyor), sahip olmak (silahlı), eylem (kesiyor, yanıyor), acı (kesildi, yandı) olarak sıralamıştır. İlk kategori olan maddeyi tek başına ve sürekli var olabilmesi nedeniyle diğerlerinden farklı tutmuştur. Oysa diğer unsurlar madde ile sürekli olabilmektedir ([http://de.wikipedia.org/wiki/Kategorie_\(Philosophie\)](http://de.wikipedia.org/wiki/Kategorie_(Philosophie))). Örneğin Sokrates sakalsız da vardır ancak sakal tek başına geçicidir Sokratesle var olmaktadır. Aristoteles insanın değişmeyen niteliklerinin taşıyıcısı ve insanın düşüncesinin ürünü olan tözü kendi içinde tekrar iki gruba ayırmıştır. Birinci olarak bireyin kendisi yani Sokrates ikinci olarakda bireyin doğasını vermektedir. Kant ise 12 farklı kategori belirlemiştir. Bu kategorilerin a priori ve doğrudan işleyen yapılar olduğunu belirten Kant bunların algının ve yargının bir aracı olduğunu vurgulamıştır. Bu kapsamda sadece uygulamada etkin oldukları ve herhangi bir geçerlilikleri bulunmadıkları anlaşılmaktadır. Dolayısıyla sadece deneyime değil akla bağlıdırlar, dolaysız yapıları nedeniyle de göstergelere (işarete) bağlı değildirler. Kant'ın epistemolojik (erkenntnistheoretisch) amacı kararların uygulama koşullarına yönelik bilgi sağlamaktır. Bu bilgiler olmadan birçok yargılara varılabilir ancak bunlar bu durumda bir sistematik doktrin olarak tanımlanabilir. Kant böylelikle bilimin tamamen analitik düşünme yapısını eleştirmekte ve senteze dayalı bir düşünmenin önemini vurgulamaya çalışmaktadır. Kant bu geçerliliği, uygulama koşulunu Transzendentalsubjekt olarak tanımlanan aşkın özne ile ortaya koymaktadır ki bu özne sentezlenen üçüncü tarafların bir saf yansımasıdır. Kant'ın burada cevaplamaya çalıştığı şey akıl gibi bir yetiye sahip olan insanın analiz değil de sentezinin oluşturabileceğidir (Carl 1992).

Bu sentezi oluşturmaya çalışan Kant'ın hareket noktası ise saf aklın eleştirisi ile başlamaktadır. Kant saf aklın 12 kategorisinin olduğunu ve bu kategorilerin anlayışa yönelik kavramlar olduğunu ancak bunların yine de şeylerin içerdiği gerçek varlığın ifadesi olmadıklarını da vurgulamıştır. Böylece geleneksel ontolojik bakış açısı epistemolojik bir bakış açısına dönüşmektedir. Miktar (nicelik) kalite (nitelik), ilişki ve tarz kategorileri oluştuktan sonra bunlar aklın 4 temel yargı işlevi olarak görülmektedir. Örneğin miktar bir yargı işlevi olarak bütünlüğü, çokluğu, birliği kapsamakta olup ilişki ise etki ve nedeni kapsamaktadır (Eisler 1989).

Kant'a göre sınıflandırmayı gösteren tablo aşağıdaki gibidir.

Nicelik (Quantität)	Nitelik (Qualität)	İlişki (Relation)	Modalite (Modalität)
Einheit (BİRLİK)	Realität (GERÇEKLİK)	Substanz und Akzidenz (TÖZ İLE SIFAT)	Möglichkeit (OLASILIK)
Vielheit (ÇOKLUK)	Negation (OLUMSUZLAMA)	Ursache und Wirkung (NEDEN VE SONUÇ)	Dasein (VAROLUŞ)
Allheit (TÜMLÜK)	Limitation (SINIRLAMA)	Wechselwirkung (ETKİLEŞİM)	Notwendigkeit (ZORUNLULUK)

Bu çizelgede yer alan kategoriler keyfi bağımsız bir yapı içerisinde değil geriye dönük belirli fizik kuralları üzerine yapılandırılmıştır. Gerçek olan Kant'ın bu kategorileri yargı işlevine sahip mantık formlarına bağladığıdır. Bu formlar üzerine kurulu olduğudur.

Bu tablodan insanın öncelikle 4 temel kategoriden hareketle zaten belirli bir göstergeye yönelik fikir sahibi olacağı çıkarılabilir. Her bir kategorinin alt kategorileri ise o göstergeye ilişkin daha ayrıntılı bilgilerin edinilmesine olanak sağlamaktadır. Yani bu kategorilerle elde edilecek veriler ilk etapta duyularla algılanmıştır ancak bu kategorilerle anlamlaşmıştır. Yani ilk algı süreci aslında anlamsız bir süreç olduğundan bu süreçten ziyade anlamlaştığı süreç önem taşımaktadır. Kaldı ki Platon'un da belirtmiş olduğu üzere algı yoluyla edinilmiş “şeyler”in gerçeklik payları da yine bu kategorilerle netlik kazanmaktadır. Bu kategoriler, deneyimi mümkün kılan kategoriler olmakla birlikte insanı doğru bilgiye yönelten kategorilerdir aynı zamanda (Eisler 1989). Ayrıca Kant bilginin bilgi olabilmesi için hem deneyin - duyarlılığın - hem de aklın birlikte çalışması gerektiğinin altını çizmektedir. Kant, kesin, genelgeçer, tümel, her zaman her yerde geçerli olan bilgiyi ortaya koymaya çalışmaktadır. Duyu bilgisinin, bilgi olabilmesi için iki formu olduğunu vurgulayan Kant bunları zaman ve mekan olarak tanımlar. Bu formların a priori olarak bulunduğunu ve bilginin bilgi olabilmesi için hem a priori hem de bireşimci - sentetik - olması zorunluluğunu belirtir ki genelgeçer olabilsin der.

(http://www.odevarsivi.com/dosya.asp?islem=gor&dosya_no=155010, Eisler 1989). Kant'ın belirtmiş olduğu düşün sisteminde rol oynayan ve bilgi türlerinin öğretisi niteliğinde olan kategorileri farklı bir açıdan ele alan ünlü göstergebilimci Peirce ise bu öğretilerle ilgili olarak bir kuram geliştirmiştir. Kuramın temelini kendi göstergebilim kuramını oluşturan yapı ve varlığın yansıma biçimi oluşturmaktadır. Göstergebilimciden ziyade aslında bir mantıkçı olan Peirce insanoğlunun bilgiye sahip olduğunu ve „işaret“’in birey ile gerçeği birleştirdiğini vurgulamıştır. Çünkü işaret onun için sadece bir söz ya da sözcükle sınırlı değil her türlü davranım biçimi, çizimler, sayısal göstergeler, temsili resim

gibi ibarelerin hepsini kapsamaktır. Belirtilmek istenen herşeyin işarete ihtiyacı olduğu özetle düşüncenin işaretlerden oluştuğudur (Peirce 2002). Şimdi aklımıza bu işaretlerin duyular aracılığıyla öncelikli olarak algılandığı ve bunun için bir görme gerektiği gibi sorular gelebilir. İşte Peirce bu taban üzerine yukarıda sözünü ettiğimiz kuramı kurmuş ve bu kuram ile yalnızca iletişimsel davranışları değil, anlam, gerçeklik, bilgi ve bunlarla ilgili bütün değerleri tartışır hale getirmiştir. Peirce'in kavrayış düşüncesinin merkezinde, “semiotik” (imbilime ait) ya da işaretler (gösterge) kuramı bulunmaktadır. Ona göre bir işaret kendisinden bağımsız bir nesneyi göstermek için kullanılan herhangi bir şeydir ve “Üçgen” sözcüğü, bir geometrik şekli ifade eden ve gösterilen bir işaretir. Peirce, bu işaretin kullanıldığı durumun betimlemesinde üç ayırım yapmıştır: 1) işaretin kendisi, 2) işaretin nesnesi, 3) işaretin “yorumu” (<http://www.felsefekibi.com/site/default.asp?PG=1768>, Peirce 1986, S. 375). Burada zihinsel süreç yorumlama aşamasında ve işaretin kullanıldığı duruma göre uyarlanmasında karşımıza çıkmaktadır. Algı göstereni görmek veya duymak gibi süreçlerde işlemektedir. Yani aslında algılanma sürecinde işaret halen kavranılmıŝ değildir sonraki aşamalar bu kavramayı gerçekleştirir. Yani gösterge özetle birbiriyle ilişki içerisinde olan üç basamaklı bir yapı olarak gösterilmektedir. Bu basamaklar gösterge, nesne ve yorumlayıcıdır ki bunlar Peirce için insanın bütün düşünme yapısını oluşturan ve evrensel kategoriler arasında yer alan birincil (Ersttheit), ikincil (Zweitheit) ve üçüncül (Drittheit) dür (Peirce 2002, S. 200-201). Birincil kategoride Peirce bir şeyin kendi içinde başka bir şeyle ilişki kurmadan başka bir şeye referans olmadan kendi varlığı içinde sadece bir olasılık olarak var olan yapıların yer aldığını söyler: “kırmızı, acı, bıktırıcı, sert, yürek parçalayıcı, soylu gibi fenomen niteliklerini kapsar...” (<http://www.felsefekibi.com/site/default.asp?PG=1768>) Peirce'in ikinci kategorisi, fenomenal deneyimin kaba edimselliğini kapsar; bunda nitelikler genel, bazen belirsiz ve gizil iken, olgular tikel, belirli ve edimseldir. Üçüncü kategori, üçüncülük kategorisi, nitelik ve edimsellikten farklı olarak, yalnızca edimsel değil, ayrıca tüm olanaklı şeyleri ifade etmektedir (<http://www.felsefekibi.com/site/default.asp?PG=1768>) Örneğin bir kapı açılmak için vardır ya da masa birşeyi üzerine koymak için gerekli bir alandır. Kant'ın kategorileri ile Peirce'in kategorileri arasında paralellik kurmaya çalıştığımızda olasılık=birincillik, malumat=ikincillik ve gereklilik=üçüncüllük gibi bir eşleştirme çıkmaktadır karşımıza. Aynı şekilde kalite (Qualität), gerçek (Tatsache) ve davranış (Verhalten) ve kural (Gesetz) kavramları ile var olan kavram (Gegenstand), ilişki (Relation) ve Repräsentation (temsil) kavramları arasında da bu tarz bir eşleştirme yapılabilinmektedir. Bakıldığında her kavramın kendi için farklı olduğu ancak birbirlerinden de ayrılamaz nitelikte oldukları görülmektedir. Her biri her düşünce de yer almakta ancak çok uzun bir süreçte netlik kazanmaktadırlar. Bu nedenle Peirce bu kategorilere her zaman farklı yaklaşımlarda bulunmuştur. Ancak belirgin olan şey Peirce'de de görüldüğü üzere bir kavramın ilişkilendirildiği, kullanıldığı ortamın tespiti ve işlevsel niteliği esas alınarak anlaşılma sürecine geçilmesidir. Bu tespitler bazen algılama sürecinde gerçekleşirken bazen de yordama

sürecinde gerçekleşmektedir (<http://iasl.uni-muenchen.de/discuss/lisforen/wolf.html>). Platon, Kant ya da diğer felsefecilerin konuyla ilgili betimlerine bakıldığında dil, zihin, düşünce, beyin, bilişsellik ve algı gibi kavramların sürekli kullanıldığı görülmektedir. Bu kullanımlara bakıldığında herbirinin ortak işlediği tek başına işleyen bir ögenin olmadığı anlaşılmaktadır. Antik Çağ'da Herakleitos'tan itibaren günümüze kadar birçok filozofun bu ilişkiyi tasvir etme çabası içinde olduğu görülmektedir. Descartes gibi bazı filozoflar dil kullanma becerisini, düşünebilmenin zorunlu koşulu olarak görüp böylece konuşma yeteneğini, düşünebilmenin koşulu ve belirtkesi olarak yorumlarken

(<http://www.muratsweb.com/dilbilim/index.php?topic=194.0>) diğer araştırma yapan bilimciler arasında yer alan Sapir-Whorf bir insanın kendi dilinde belirli bir düşünce yapısının olduğunu ve bu insanın başka bir insanın dilini hiçbir zaman tam anlamıyla anlayamayacağını bir insanın dünya görüşünün, o insanın konuştuğu kelimeleri ve gramerini de etkilediğini belirtmektedir (http://tr.wikipedia.org/wiki/Sapir-Whorf_Hipotezi) Wittgenstein'in ise düşüncesinin merkezinde dilin kapsamını ve sınırlarını belirleme problemi olduğu söylenebilir. Ona göre, dili kullanma, dili anlama, insanı farklı kılan ve onun yaşam biçimini oluşturan tek dokudur. Bu bağlamda Wittgenstein dilin dünyayla olan ilişkisine ve dilin düşünceyle olan ilişkisine açıklık getirmeye çalışmış, temel eseri olan Tractatus'ta dilin fonksiyonunu nasıl gerçekleştirdiğini belirlemeyi ve dilin sınırlarını ortaya koyacak bir teori geliştirmeyi amaçlamıştır. Wittgenstein dil düşüncüyü ifade eder fikrinden hareketle düşüncenin sınırlarını belirleyen unsurun da dil olduğuna dikkat çekmek istemiştir (<http://www.msxlab.org/forum/felsefe-ww/11228-ludwig-wittgenstein-ludwig-wittgenstein-kimdir-ludwig-wittgenstein-hakkinda.html>). Onun bu anlayışı Kant'ın "Kritik der Reinen Vernunft"un dille ilgili olan versiyonuyla paralellik taşımaktadır. Tractatus'un iki temel tezi ya da öğretisi vardır: Bunlardan pozitif olan ve dilin dünyayı resmederek, onu temsil ettiğini öne süren birincisine göre, olgusal dilin önermeleri dış dünyayı, olguları resmeder, mantığın önermeleri ise totolojilerdir. Wittgenstein'in, her tümcenin mümkün bir durumun, var olan bir olgunun resmi olduğunu öne süren söz konusu dil ve anlam görüşüne göre, tümce ya da önermeler, son çözümlemede basit nesne ya da şeylere gönderimde bulunmak durumunda olan isimlerin bir birleşimidir. Gerçeklikle dil ya da düşünce arasındaki bu resmetme ilişkisinin mümkün olabilmesi için, onların ortak bir mantıksal form ya da yapıyı paylaşmaları gerekir. Bununla birlikte, bu mantıksal form dünyada bulunmaz; bulunmadığı için de, dilde resmedilemez. Aynı şekilde, ahlaki değerler ve benin dünya ile olan ilişkisi de, dış dünyadaki olgular arasında bulunmadığı için, bunların da resmedilebilmeleri söz konusu olamaz. Wittgenstein bu görüşüyle metafiziksel problemlerin tartışılmasına yol açmıştır. Wittgenstein'in ikinci dönem felsefe anlayışı kullanımsal bir anlam teorisi geliştirirken, dilin değişmez ve temel bir özü olduğu, bu özün dünyanın temsiliyle belirlendiği ve dildeki sözcüklerin salt adlandırma işlevi gördüğü görüşünü tümünden reddeder. Yani Wittgenstein bu dönemde dilin özyapısı üzerine açık, belirgin, soyut ilkeler getirmek yerine, dile doğal bir insan fenomeni, çevremizde olup biten bir şey, karmaşık insan faaliyetlerinin

oluşturduğu bir bütün olarak yaklaşmıştır. Bu dil anlayışının önemli bir özelliği, onun dili özünde toplumsal bir fenomen, ancak birden fazla insanın benimsediği kuralların varlığıyla işleyebilen bir fenomen olarak görmesinden kaynaklanmaktadır denilebilir. Wittgenstein, bu dönemde dili, insan tarafından kullanılan bir alet olarak görür. Bir ifadenin anlamı, o ifadenin mümkün kullanışlarının bir toplamıdır. Bu da anlamı, insan faaliyetlerine ve sonunda da yaşam biçimleri bütünlerine bağlar. Dille ilgili olarak resim benzetmesinden alet benzetmesine geçiş, Wittgenstein’ın iki dil görüşü arasındaki en önemli farktır. Wittgenstein, bu ikinci dil görüşünde, dilin kullanılmasını aynı zamanda oyun oynamaya benzetir. Tüm oyunlar kurallar tarafından yönetilen faaliyetler, yapıp-etmeler olduklarına göre, amaçlı bir faaliyet olan dil, uzlaşım ve değişken kuralların yönettiği öğelerle yürütülür (<http://www.msxllabs.org/forum/felsefe-ww/11228-ludwig-wittgenstein-ludwig-wittgenstein-kimdir-ludwig-wittgenstein-hakkında.html>). İkinci döneminde ayrıca felsefenin niteliğine yönelik açıklamalarda bulunan Wittgenstein insanı yalnızca sürükleyen şeyin, onun sözcüklerin bir oyunda nasıl kullanıldıklarına bakarak, aynı sözcüklerin başka bir oyunda da aynı şekilde kullanılacağını düşünmesinden kaynaklanır demektedir. “O, birinci oyunun kurallarının ikinci oyunda da aynen geçerli olduğunu düşünür ve böylelikle de çıkmaza girer. Böyle bir insan kafası karışmış olan biridir. Kafası karışmış olan kişi, benim bir dükkanda çevreme bakıp, ‘bu, bir bisiklet; bu, bir televizyon; bu, bir ekmek kızzartıcısı’ dediğimle, kendi içime yönelerek ‘sol dizimde bir ağrı, içimde bir fincan çay içme, bir de bugünün Pazar günü olması isteği var’ dediğim zaman, benzer bir iş yaptığımı sanır. Oysa, bunlar tamamıyla farklı iki işlemdir”. Kendimize ilişkin betimlemelerde yapılan, kendi içimizde bulduğumuz şeyleri sıralamak değildir. Bu konuda açıklığa varmanın yolu, Wittgenstein’e göre, dili doğal çerçevesi içinde ele almak ve insanların bir şeyler söyledikleri zaman, içinde buldukları durumları, bunların söylenmesine eşlik eden davranışları hesaba katmaktır. <http://www.msxllabs.org/forum/felsefe-ww/11228-ludwig-wittgenstein-ludwig-wittgenstein-kimdir-ludwig-wittgenstein-hakkında.html>. Wittgenstein’ın kuramından anlaşılan; dili kullanan bir kişi bu ister sağlıklı isterse duyuşsal yetileri eksik olsun kullanımını kurallarına uygun ve doğal kapsamı içerisinde durumsal paralelliğiyle birlikte oynadığı taktirde bu “eksik yeti”nin kaybolacağıdır.

Felsefi açıdan genel bir değerlendirme yaptığımız dil-düşünce ilişkisi; zihinsel süreç, sentezleme, sorgulama bilişsellik gibi süreçlerin ve kategorilerin iletişim sürecinde işleyişi ve bunu amacımız olan imgesel dünyanın eksikliğini tamamlayıcı yapıda neyin olabileceği konusuna uyarlayabilmemiz açısından iletişim etkinliğine de kısaca değinmek yerinde olacaktır.

FELSEFİ VE DİLBİLİMSEL GÖRÜŞLER EŞLİĞİNDE GÖRME ENGELLİLERİN DİLSEL DÜNYASI

Bütün bu teorik bilgilendirme sonucunda kuramcılarının, felsefecilerin görüşlerine paralel olarak duyulardan birinin eksik olduğu durumlarda karşıdakiyle iletişim kurma süreçlerinin işleyişine bir göz atalım.

İletişim kısaca göstergeler ya da semboller aracılığıyla kurulan karşılıklı anlaşma ve bilgi aktarımıdır. Eco'nun ya da Lasswel'in söylemlerinden bu süreçte bildirinin semboller ya da göstergelerle bir kanal üzerinden alıcıya transfer edildiği çıkarılmaktadır. Bu bildiriler amacın ifadelere dönüşmüş halidir. Gönderici ile alıcı arasında gerçekleşen bildiri transferinde önemli olan gönderici tarafından anlatılmak istenenin aynı istenildiği şekilde alıcı tarafından alınıp değerlendirilmesidir. Bu süreçte sözel aktarımların paralelinde anlamın doğru aktarılmasını sağlayıcı doğal eylemler bulunmaktadır. Bu eylemler dilsel davranışlar olarak tanımlanmakta olup çalışmamızın ilk başında vermiş olduğumuz Austin ve Searle'yi hatırlatmaktadır. Belirtmiş olduğumuz kategorilere baktığımızda bunların sadece bedensel değil bir ses tonu ya da sözcüklerin vurgusuna yönelik davranışlar olduğunu ve bunların dışında da gelişen her türlü dilsel davranışın anlamla paralel işlediğini yani anlamın gerek dil dışı gerekse de dilsel davranışların dışı yansımasıyla bir içerik kazandığını görebiliriz. Burada dilsel olan göz dışındaki diğer duyularla hareketlenirken dil dışı göstergeler bütün duyularla hareketlenmektedir. Bu durumda dilsel davranışlarda Locke'nın da belirtmiş olduğu gibi duyuların hepsi aktif durumda olmadığı için iletişim etkinliğini taşıyan ideler aslında bir nevi kılavuz niteliğindedir. Diğer taraftan etki-tepki sürecinde anlamın alıcıda içerikselleştiği anda veya cümlenin dinleyicide uyandırdığı tepkinin niceliğinin anlaşılabilmesi için görsellik önem taşımaktadır. Ancak diğer eksik duyularla hareketlenen iletişim ise Pragmatik süreçtir ki bu süreçte Austin ve Searle'nin kuramlarından hareket edilecek olunursa cümlenin anlamının konuşmacının cümleyi dile getiriş şekliyle olan bağlantısı dikkat çekmektedir.

Diğer açıdan Frege bir cümlenin göndergesinin o cümlenin resmettiği nesne olarak tanımlamış ve o cümlenin anlamından ayırmıştı. Ona göre bir cümlenin anlamı, o cümlenin göndermede bulunduğu nesneyi sunan bir kipti. Buradan hareketle resmetme durumunda olmayan bir iletişim partnerinin hareket noktasını sunuş kipi oluşturmaktadır denilebilir. Russel ise aktarılan cümlelerin dış dünyada var olan şeyler ile bire bir örtüştüğünü aslında cümlelerin dış dünyadaki olguların tasarımı olduğunu belirtmiştir ki buradan dış dünya ile iletişim içerisinde olan her iletişim adayının olguları anlamlandırma sürecinde herhangi bir sıkıntı yaşamayacağı yönünde bir çıkarımda bulunulabilir. Çünkü görme duyusu yerinde olup dış dünya ile çok fazla iletişim içerisinde olmayan bir kişiyle görme duyusu olmayıp dış dünya ile yoğun bir iletişim içerisinde olan bir kişinin anlamlandırma süreçleri bu görüşten hareketle paralellik taşıyacaktır.

Diğer taraftan tartışmaya gerek olmayan bir konu ise bütün bu sürecin işlevselliğini sağlayan şeyin düşünme olduğudur. Descartes'in de belirtmiş olduğu üzere konuşma yeteneği, düşünebilmenin koşulu ve belirtkesidir. Yani düşünemeyen bir kişi her türlü duyusu sağlıklı işlese bile işlevsel bir iletişimde bulunamayacaktır. Aynı şekilde Boas, Sapir-Whorf'un kuramları da bunu destekler niteliktedir. Sapir-Whorf bir insanın kendi dilinde belirli bir düşünce yapısı oluşmuştur ve bu insan başka bir insanın dilini hiçbir zaman tam anlamıyla anlayamaz ifadesiyle ve bir insanın dünya görüşünün konuştuğu

kelimeler ve gramerinde yansıdığına dair düşüncesiyle sağlıklı bir kişinin yabancı bir dilde görme engelli bir kişi gibi olacağı çıkarılabilir. Çünkü o kişi ilgili dili resmedemeyecektir ve buna rağmen iletişim kurabilecektir. Örneğin iyi derecede İngilizce bilen bir görme engelliyle İngilizce bilmeyen herhangi bir engeli bulunmayan kişiyi karşılaştırdığımızda aslında dili bilmeyenin bilene oranla engelli durumunda olduğu söylenebilir. Aynı şekilde ana dilinde dar bir kelime haznesine sahip bir kişi istediği kadar sağlıklı olsun düşünme yetisi de o kadar dar olacağından olguları yorumlama yani yordaması da sınırlı olacak ve hatta birçok olguya karşı “kör” olacaktır. Diğer taraftan ana diline yönelik zengin bir sözcük haznesine sahip olan bir kişi engeline rağmen düşünebilme yetisinin zenginliği nedeniyle olguları çok daha net “görebilecek” ve yorumlayabilecektir. Çünkü bu insanın dış dünya ile olgu arasındaki ilişkiyi kurma hızı oldukça hızlı ve doğru olacaktır. Bu bağlamda Wittgenstein’in dünyanın sınırları dilimin sınırlarıdır ifadesi de bunu destekler niteliktedir. Wittgenstein’e göre dili kullanma, dili anlama, insanları başka varlıklardan ayıran tek şeydir ve insan yaşamının özünü oluşturan dokudur (Hadot 2009). Yani Russell’in de vurgulamış olduğu dilin dünya ile ilişkisi ve dilin düşünceyle olan ilişkisi burada bir kez daha belirginleşmektedir. Kesin olan şey ise dil ya da düşünce arasındaki resmetme ilişkisinin mümkün olabilmesi için belirli bir mantıksal forma ya da yapıya sahip olunması gerektiğidir ki bu mantıksal formda dış dünya ile olan ilişkisinde ve olguların doğruluk derecelerinde gizlidir. Çünkü bu ilişkiler sonucunda yine Wittgenstein’in belirtmiş olduğu üzere bir ifadenin anlamı, o ifadenin mümkün kullanışlarının bir toplamıdır. Bu toplama sahip olan bir birey bu ifadeyi düşünceleriyle ve mantık çerçevesinde yorumlayacağından duyularından ziyade ifadenin geçtiği konu, ortam ve duruma ihtiyaç duyacaktır. Bir ifadenin kullanışlarının toplamına sahip olmak belirtilen şekliyle basit işleyen bir süreç değildir tabii ki. Ya da düşünerek doğruyu bulma belirli bir mantığa sahip olma, bunların hepsi belli bir işleyiş sürecini gerektirir. Bu edinme, öğrenme süreci ise insanın doğduğu andan itibaren öğrenirken uyguladığı deneme, yanılma, çağırışım yapma, aktarma, edinme gibi aşamalarla gerçekleşmektedir. Burada devreye deneme-yanılma yoluyla öğrenme girmektedir ki felsefe de deneycilik kuramı doğuştan bilgi yoktur der. Çocuğun zihni beyaz bir kağıda benzetilerek üzerine istediğimiz harfi yazabileceğimiz ve kendisine istediğimiz intibaları verebileceğimiz bir sayfa olarak görülür. Bu şekilde eğitildiği varsayılan ve akıl çağına vardığı zaman kendi üzerinde düşünmeye başlayan çocuğun zihninde bu düşüncelerden daha eski hiçbir şeyin bulunmayacağını ve bunun sonucunda, kendinin de ilk kaynağını bulamadığı bu düşüncelerin, başka insanların ona öğrettikleri şeylerin değil Tanrının ve doğanın ruhundaki izleri olduğunu sandığını belirtir. Ruhun başlangıçta tabula rasa olduğunu ve zihinde hem dış hem de iç olgular sonucunda düşüncelerin belirdiğini, dış şeyler için duyuma iç şeyler içinde düşünmeye ihtiyaç duyulduğu belirtilmektedir. Yani çocukluk evresinde beyaz sayfa ne kadar karalanırsa bireyin kendisine gönderilen şifreleri değerlendirme süreci o derece artar denilebilir. Çocuğun ilk fikirlerinin duyumdan geldiğini ve ancak daha sonraki yaşlarda bunlar

üzerine düşünmenin başladığı yani duyu ve düşüncenin aslında birbirini tamamlayan iki yapı olduğu sonuç itibarıyla bütün kelimelerinde sadece duyular ya da kelimelerle algılanamayacağı bir çocuğun doğduğu andan itibaren öncelikli olarak ruhunun duyular aracılığıyla daha çok düşünceler kazandığı vurgulanmaktadır. Yani ruh basit olan pasif düşünceleri alır ancak düşünceleri birleştirerek aktifleşir. Bu açıdan baktığımızda doğduğu andan itibaren görme duyusuna sahip olmayan bir kişinin imgeleme imkanı olmadığından diğer duyuların ortak işleyişiyle ruhu zenginleşir ve var olan duyularla birleşik düşüncelerin olduğu söylenebilir. Yani herhangi bir duyunun eksikliği sağlıklı düşünme yetisine sahip olduğu sürece bileşkenin oluşmasında bir engel değildir. Gelişim süreci duyuları sağlıklı işleyen bir insana oranla belki süreç ve çaba daha uzun işlemektedir ancak sonuç neredeyse her ikisinde de aynıdır. Çünkü duyuların işletim oranları farklıdır. Biri daha çok gözleriyle imgeleme oluşturmaya çalıştırırken diğeri yoğunluğunu daha çok işitselliğe vererek kelimeye yönelik bir düşünce oluşturmaya çalışabilmektedir. Aslında her ikisinde farklı işleyen şey izlenimdir. Hume izlenimi ikinci bir algı olarak görmektedir. Diğeri ise düşünceler der. İzlenimi, görmek ve duymak gibi kendimizde bulunan canlı duyular olarak tanımlar. Bütün düşüncelerin izlenimden kaynaklandığını ve buna göre her düşünceye uygun bir izlenim getirilmesi gerektiğini vurgulayan Hume düşüncelerin sezgisel olarak bilinen bir şeye dayandırılması gerektiğini de belirtir (Hume 2008). Hume'un düşüncesinden yola çıkarsak, izlenim hem görmek hem de duymak olarak verilmiştir. Sağlıklı bir insan ilk etapta görmeyle izlenim edinirken görme engelli bir insan bu izlenimi duyarak edinmeye çalışabilir. Belirtmiş olduğum üzere izlenim süreci belki diğerine oranla daha karmaşık işleyebilir ancak sonuca her iki tarafta ulaşacaktır. Diğer bir şey ise düşüncelerin sezgisel olarak birşeye dayandırılması gerektiğidir. Bu sezginin niteliği belirtilmemiştir. Bu nedenle bu sezgisel dayanak her iki tarafta gene farklı işlese de sonuç ortak olacaktır. Ve zaten deneyselliğin, Hume veya Locke'un açık ortaya koyduğu şey de bunu göstermektedir. Yani bilgi edinirken sadece duyumlara bağlı kalınmayacağı, nedensellik, izlenim ve çağrışımıcılığın olguların insan zihninde oluşmasında en önemli faktörler olduğudur. Elektrik mühendisliğinde okuyan ya da elektrik teknisyeni olup tamiratlarda bulunan bir görme engellinin bu işlerle uğraşması sezginin gücünü ortaya koyan belirgin bir örnektir (Hume 2008). Locke'un belirtmiş olduğu diğer en önemli mekanizmalardan biri de deneyimlerdir. Locke'a göre insanın anlama yeteneğinin önceden verilmiş hiçbir içeriği yoktur. Ruhun içinde bulunanların hepsinin, bütün tasarımlar, düşünceler, vs.'nin bütün kaynağı deyimlerdir. Locke "zihinde bulunan hiçbir şey yoktur ki duyularda bulunmasın" demiştir. Ayrıca düşüncelerin iki kaynaktan türediğini belirten Locke bunları duyum ve düşünce fikirleri olarak ikiye ayırmıştır. Duyum, fikirlerini görme, işitme gibi duyularla gelen tekil ve somut idealar olarak tanımlarken sarı, sıcak, sert, yuvarlak gibi düşünce fikirlerini düşünme, inanma, kuşkulama gibi zihnin değişik işlevleri ile gelişen idealar olarak tanımlamıştır. İlk fikirlerin önce duyum sonra düşünce fikirleri olduğunu basit fikirlerin birleştirilerek yan yana getirilerek soyutlamalar yapılarak oluşturulan fikirlerin ise

karmaşık fikirler olduğunu belirtmiştir. Görme engelli bir kişinin duyum fikirlerini edinme sürecinde işitsel duyulardan hareket ederken gören bir kişi ilk etapta görme duyularından hareket ederek fikirler edinir. Ancak bu edinilen her iki fikir ilk etapta basit fikirlerdir. Asıl süreç her ikisinde de sağlıklı işleyen zihinsel süreçtir. Görme engelli bir kişi bu işleme sürecini diğerine göre daha yoğun yaparsa sonuç itibarıyla fikirler açısından diğerinden daha donanımlı olacaktır. Locke, 'idea'lar hakkındaki görüşünü, kişide bilgi içeriklerine yol açan nesnel kavramına dayandırır. Ayrıca öznedede oluşan bilgi içeriğine idea, onun oluşmasına yol açan nesnedeki içeriğe de nitelik adını verir. Bu nitelikler iki gruba ayıran Locke birinci nitelikleri bedenden ayrılamayan nitelikler olarak tanımlar, sertlik, figür, sagu, şekil gibi ikinci tür özellikleri ise renk, ses, koku gibi yalnızca algılanan özellikler olarak nitelendirir. Bu durumda örneğin gözler olmasa renkler, kulak olmasa da sesler olmayacaktır. Yani bu tür yapıdaki olguların ideaları da nesnelere kendilerinde bulunan özelliklerin aynen yansımaları değildir ancak insanın bir ya da birkaç duyusu ile edindiği idealar sağlanabilir. Berkeley, Locke'nin "insan ancak bilincinin içinde olup biteni bilir" düşüncesinden hareketle algılayan, düşünen ve arzulayan etkenin zihin olduğunu, duyulanabilen ideaların ise zihnin edilgen nesnelere olduğunu vurgulamaktadır. Buradan yine zihinsel faaliyetlerin önemi karşımıza çıkmaktadır.

Bütün bu süreçlerin sonunda zaten olguya yönelik anlam, Grice'ın da belirtmiş olduğu üzere zihinde yer almaktadır. Diğer önemli olan şey ise daha önce belirtmiş olduğumuz üzere anlamın ait olan gösterime yönelik referansta bulunmasıdır (http://www.felsefeekibi.com/dergi11/s11_y6.html). İletişim sürecinde ise gönderenin ne olduğunu belirginleştiren bir çok referans edici öğeler vardır. Görme engelli olan bir kişi göndergeyle ilgili farklı referansları kendine kaynak alır, gören farklı referansları. Ancak ulaşılan yargı çoğunlukla aynıdır. Watzlawick sözler, vücut pozisyonları, el-kol hareketleri, yüz ifadeleri, ses tonu ve hatta suskunluğun bile iletişim olduğunu vurgulamıştır. Bu durumda birisi için ses tonu, ya da nefes alma biçimi kaynak niteliği taşıırken diğeri için yüz hareketi ya da vücut duruşu kaynak niteliğindedir. Birçok görme engelli görmemesine rağmen bir insanın oturuş şeklini ya da yatar vaziyette durup durmadığını fark edebilmektedir. Çünkü bunları ifade eden başka kaynaklara dikkat etmektedir. Sağlıklı bir insan da bu kaynakları fark edebilecek yapıdayken görme yetisine sahip olduğu için bunları hiç dikkate bile almamaktadır. Burada diğer önemli bir yapı ise tutumdur. Watzlawick iletişim sürecinde tutumları, tavrı analog yani sözsüz ve dijital yani sözel olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Dijital modalitelerde anlamdan hareket edilmekte olduğunu ve bunların gösterilen nesne ile doğrudan bir bağı bulunmadığını analoglarda ise gösterilen nesne ile doğrudan bir bağlantının olduğunu belirtmiştir (Watzlawick 1984). Burada belirtmek istediğim sağlıklı ya da sağlıklı bireyin buna göre hareket edebileceğidir. Ayrıca iletişimde anlaşılabilirliği sağlayan diğer birçok faktör bulunmaktadır. İçerik düzeyi, dizisel yapılar, mesajın niteliği, göndericiyle alıcı arasındaki ilişkinin yakınlığı bunlara örnek verilebilir. Bütün bu aşamaya kadar söz ettiklerimizin yanında bir de tabii ki sosyal çevre oldukça önemlidir. Balkar'ın geliştirmiş olduğu sosyal-gelişim teorisine göre insan sosyal bir varlıktır ve her türlü davranış mutlaka sosyal bir çerçeve içinde algılanabilir. Bireyler ise

özel bir sosyal sistem içerisinde ona bağlı olarak gelişir çünkü her türlü davranış bağlı oldukları kültür ve referans gruplarına bağlı olarak anlaşılabilir. Yani burada gelişim sürecinde bir görme engellinin görme yetisine sahipmiş gibi donanımını sağlayan süreç onun bu çevrede gördüğü tutumdur. Kabullenme, umursanma, onlarla aktif iletişimde bulunma gibi.

Bunların yanında Locke’ında belirtmiş olduğu üzere bir görme engellinin idedi bir yaklaşım göstermesi yani idelerin yerini tutan ve birer anlamlı birim olan sözcüklerden hareket etmesi Russel ve Frege’nin belirtmiş olduğu bu anlamdan hareketle göndermenin doğruluk oranını değerlendirmesi, ve yine anlamdan hareketle alıcıda uyanan tepkiyi çıkarmaya çalışması görme engelli olması nedeniyle imgesel bir algıda bulunamaması onun sağlıklı bir iletişimde bulunmasına engel değil gibi anlaşılmalıdır. Frege’nin bireyde resmi olmayan bir şeyin anlamı olabilmektedir ifadesi de bunu bir nevi destekler niteliktedir. Bir sözün, yani nesnenin tanımlayıcısı tanımladığı şeyi hem resmeder hem de içeriğiyle anlatmaktadır. Görme engelli olan bir kişi buradan ağırlıklı olarak anlamdan hareket etmekte bunun için de mantığını kullanmaktadır. Daha önce mantıksal süreçte bireyin bulunduğu işletimin düşünce sayesinde gerçekleştiğini belirtmiştik ve zihni bir bedene benzeterek, bedenin büyümesi için gıdaya zihnin ise dış dünyadan, evrenden alınan izlenimlere gereksinimi var demiştik. Bu izlenimler görme engelli olan bir kişide diğer duyularının daha yoğun çalışması ve tabii ki zihinsel sürecin daha hızlı ve ayrıntılı işlemesiyle gerçekleşmektedir. Özellikle her edinilen söz içerdiği anlamlar bütünü ile bu sinir sistemini doyurucu noktaya getirmektedir. Burada önemli olan diğer bir unsur ise edinilen bilgilerin Platon’un da belirtmiş olduğu gibi durağan olmasıdır. Platon’un algının duyuların insana sağladığı sanı ancak düşünmenin insana sağladığı bilgidir ifadesinden hareket edersek ve algılanabilenden ziyade bilinebilen şeylerin var olanlar olduğunu düşünürsek bu durumda gören bir kişi gibi görme engelli de var olmayı “görmeyecek” bilineni “görecektir”. Kaçırılmaması gereken diğer bir şey ise insanın gelişim süreci içerisinde doğduğu andan öldüğü ana kadar sürekli çevresiyle bir etkileşim içerisinde olmasıdır. Bu etkileşim onun ruhunu beslemektedir ve beslenmiş ruh hatırlanan bir şeyin diğer şeylere kapısını açmasına neden olur. Kullanılan diğer bir metod ise Platon’un belirtmiş olduğu doğurtma yöntemidir. Yani insan uygun sorular sorarak, uygun yanıtlar vererek ya da vermeyi sağlayarak istediği her türlü bilgiyi açığa çıkartma yetisine sahiptir. Bu da yine görme engelli birinin engelini ortadan kaldıran bir süreçtir denilebilir. Özetle burada dünyayı akılla algılama gibi bir işleyiş göze çarpmaktadır. Akıl yoluyla bir bilinmeyen belirtmiş olduğumuz süreçlerle bilinebilir hale getirilebilir. Bilinmeyi bilinir hale getiren diğer bir yöntemde öncelikle Aristoteles sonra Kant tarafından geliştirilen ve Peirce’in de uygulamış olduğu kategorilerdir. Belirtilen bu kategoriler mantığın işleyişine ve doğru bilginin edinimine kolaylık sağlamaktadır. Aristoteles’in belirtmiş olduğu 10 kategori bu mantıksal sürecin ayrıntılarını ve bu aşamalar sonucunda doğru bilgiye ulaşılabilirliğin oranının yükseldiğini açık bir şekilde göstermektedir. Kant ise 12 farklı kategori belirlemiş olup bunların sadece insan aklında var olduklarına dair ifadesiyle yine

algısal süreçten ziyade akılsal zihinsel sürecin önemine dikkat çekmektedir denilebilir. Bunların ne deneyime ne de göstergelere bağlı olmadıklarını belirten Kant epistemeolojik amacı kararların uygulama koşullarına yönelik bilgi sağladığını belirterek görme engelli bir kişinin edinmek istediği bilginin içeriğinde kararlıysa o bilgiye ulaşabileceği söylenir. Çünkü sentezleyerek bilgiye ulaşım gerçekleşecektir. Yukarıda sınıflandırmayı gösteren tabloda temel hareketin 4 kategori üzerine kurulu olduğu görülmektedir ki bu 4 kategori de bakıldığında zihinsel işleyiş sonucunda nesneyle edinilebilecek bilgileri içermektedir. Algı olsa bile Kant ilk algı sürecinin anlamsız olduğunu belirtmiş çünkü anlamlaştığı anda algılanan şey anlamsal nitelik kazanacaktır. Ayrıca Kant duyu bilgisinin olması için zaman ve mekan formalarının önemli olduğuna dikkat çekmektedir. Gerek zamansal gerekse mekansal bilgiler görsellikten ziyade işitsel duyularla ve bunun takibinde yine akılsal ve mantıksal yargularla edinilebilecek bilgilerdir. Peirce farklı olarak işaretlerin birey ile gerçeği birleştirdiğini vurgulasa da anlam, gerçeklik ve bilgiye yönelik vermiş olduğu üçgenin ucunda yorumdan vazgeçememiştir. İşarete yönelik yapılan yorum ise bireyin her türlü algı ve düşünsel faaliyetleri sonucunda gerçekleşeceğinden yine Kant ve diğer belirtmiş olduğu felsefeci ve dilbilimcilerin kesiştiği noktaya gelindiği söylenilebilir. Descart'ın da belirtmiş olduğu üzere konuşabilen bir insan düşünebilen bir insandır ifadesi ve Sapir-Whorf konuşabilen bu insanın kendi dilinde düşündüğünü ve başka bir dili hiçbir zaman tam anlamıyla anlayamayacağına dair ifadesi bireyin düşünme yetisi ve kendi dilinde düşünebilme yetisinin önemini ortaya koymaktadır. Wittgenstein'in düşüncenin sınırlarının dil tarafından belirlendiği ifadesi ve diğerleri de düşünmenin sadece gözle görülen imgeler ile gerçekleşmediğini her türlü duyunun bu işlerlikte rol oynadığını açıkça göstermektedir. Ayrıca dil ile düşüncenin birbirini tamamlayıcı ve paralel işlemesi sözkonusu resmetmeyi oluşturduğuna göre gözle edinilemeyen imgelerin yeri doldurulabilir. Çünkü sonuçta imgesi olan bir şey ile imgesi edinilemeyen bir şeyin iletildiği şifre anlamda gizlidir. Anlamın anlaşılması karşılıklı aktarılan anlamların da anlaşılmasını sağlayacaktır. Sonuç itibarıyla görme engelli de olsa dilsel dünyası düşünebildiği, diğer zamansal ve mekânsal kurgulamaları yapabildiği, diğer başka edindikleri ve tecrübeleriyle paralellliğini kurabildiğine göre dilsel dünyanın oluşmasına engel herhangi bir şey görülmemektedir. Tek engel çocuğun gelişim süreci içerisinde engeli nedeniyle ailesi, sosyal çevresi tarafından sağlıklı iletişime girmemesi ve bütün bu yetilerinin köreltilmesiyle gerçekleşecektir. Diğer yandan yaşamımızda var olan ahlaki değerler ve benin ile dünya arasındaki ilişki, dış dünyadaki olgularla olan ilişki zaten resmedilemediğine göre bu durumda görme engellilerde imgeler üzerine kurulu olmayan imgesel bir dünyanın olmaması eksik olarak görülebilecek bir nitelik değildir. Wittgenstein'in da belirtmiş olduğu gibi oyun kurallarına göre oynandığı takdirde dilsel dünyanın oluşumu her ne kadar duyuların eksikliği söz konusu olsa da gerçekleşecektir.

KAYNAKÇA

- Adalı Oya (1982): Yüksek Öğretimde Sözlü ve Yazılı Anlatım, İzmir, Aydın Yayınevi (S.14)
- Aksan Doğan (1995): Her yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 55
- Arda Denk (1984): Anlamın Kökenleri, İstanbul: Metis Yayınları
- Başkan, Özcan (1968): İnsan Dilinin Doğuşu, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleton, s. 143
- Böhme Gernot (2000): Platons theoretische Philosophie, Metzler Lizenzausgabe, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Stuttgart, S. 9.
- Carl Wolfgang (1992): Die Transzendente Deduktion der Kategorien in der ersten Auflage der Kritik der reinen Vernunft. Ein Kommentar. Frankfurt a.M.: Klostermann, ISBN 978-3-465-02532-0
- Deleuze (2008): Empirisme et subjectivité, PUF, 1953 (Türkçesi: Ampirizm ve Öznellik, Ece Erbay (çev.), Norgunk Yayıncılık
- Eisler Rudolf (1989): Kant-Lexikon, Olms Verlag; Auflage: 4., unveränd. Nachdr. d. Ausgabe Berlin.
- Güzel, Cemal (2003): "Platon'un bilgi Görüşü", Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, s. 105-115, cilt 20, 2003
- G. Yavuz Demir: www.felsefekibi.com
- GEORGE, ALEXANDER and RICHARD HECK (1998, 2003). Frege, Gottlob. In E. Craig (Ed.), Routledge Encyclopedia of Philosophy. London: Routledge.
- GOTTLÖB Frege, On Sense and Reference (http://en.wikisource.org/wiki/On_Sense_and_Reference)
- Grünberg Teo (1970): Anlam Kavramı Üzerine bir Deneme, Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları,
- Hadot Pierre (2009): Wittgenstein ve Dilin Sınırları, çev. Murat Ersen, Doğu Batı Yayınları.
- Heidegger Martin (2002): Hermenötik, Görener İbrahim, Richard E. Palmer, Anka Yayınları, Felsefe Dizisi
- v.Humboldt Willhelm: (Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluss auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts, Berlin, 1836, Königliche Akademie der Wissenschaften)
- Hume David (2008): İnsan Doğası üzerine bir inceleme, çev: Ergün Baylan, Bilgesu yayımları, İstanbul.
- Kant Immanuel (1998): Kritik der reinen Vernunft, mit einer ausführlichen Bibliographie von Heiner Klemme, Hamburg: Meiner, ISBN 3-7873-1319-2
- Keskin Aytekin (1993): Dil, Düşünce ve Dünya (Gerçeklik) Bağıntısı" Artı-Bilim ve Kültür Dergisi-Adana, Nisan, sayı 13: s. 9-12 ((1993, s.131).)
- Koch Dietmar, Klaus Bort (Hrsg.) (1990): Kategorie und Kategorialität. Historisch-systematische Untersuchungen zum Begriff der Kategorie im philosophischen Denken. Festschrift für Klaus Hartmann zum 65. Geburtstag, Königshausen & Neumann, Würzburg, ISBN 3884795139
- Kuçuradi İonna: Çağın olayları Arasında, Şiir-Tiyatro Yayınları, Ankara
- Locke John: An Essay Concerning Human Understanding (İnsanın Anlama Yetisi Üzerine bir Deneme), Source: *An Essay Concerning Human Understanding* (1689). 38th Edition from William Tegg, London; scanned in three separate excerpts from early in the work.
- Nicolai Hartmann (1940): Der Aufbau der realen Welt: Grundriß der allgemeinen Kategorienlehre, Berlin
- Oehler Klaus (1984): Aristoteles. Kategorien, übersetzt und erläutert, Berlin
- Peirce S. Charles (2002): Das Denken und die Logik des Universums. Die Vorlesungen der Cambridge Conferences von 1898, hrsg. Von Kenneth Iain Ketner, suhrkamp, Frankfurt ISBN 978-3-518-58325-8
- Platon (1988): Sofist, (çev., Mehmet Karasan), İstanbul: Milli eğitim Basımevi, s. 100, 263-b,263-c).
- Platon (2008): Sophistes. Text und Kommentar von Christian Iber, Frankfurt, 289
- Platon (1972): Kratylos (çev. Cenap Karakaya), İstanbul, Sosyal Yayınları (s.274)
- RİFAT, Mehmet (1998), XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergibilim Kuramları (2. Temel Metinler), (Çeviriler: Mehmet ve Sema RİFAT), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 341 s.
- Soykan, Ömer Naci (2006),"Wittgenstein-Tractatus Logico-Philosophicus", Wittgenstein Yaşamı, Felsefesi Yapıtları MVT Yayıncılık, s.151-164.
- Taser Suat (1987): Konuşma Eğitimi, Dost Kitabevi Yayınları, İstanbul
- Thomas Hünefeldt (2002): Peirces Dekonstruktion der Transzendentalphilosophie in eine phänomenologische Semiotik, Königshausen und Neumann, Würzburg. ISBN 3-8260-2197-5
- Weaver Thomas & Ness Ordeon Gerhard: 1957, The Fundamental and Fomrs of Speech, New York, Odsysey Press

Watzlawick Paul (1984): The Invented Reality, W.W.Norton
William P. Alston (1965): The Philosophy of Language, Englewood Cliff, N. J.: Prentice Hall, s. 25-31;
Uygun Mermi (1996): Kuram-Eylem Bağlamı. Çözümleyici Bir Felsefe Denemesi. Nermi Uygun, Yapı Kredi Yayınları; İstanbul, S.17
Zıllıoğlu Merih (1993): S. 123: İletişim Nedir? Cem Yayınevi, İstanbul
C. Sanders Peirce (2002): Das Denken und die Logik des Universums, Suhrkamp
<http://www.rep.routledge.com/article/X041SECT10>
<http://bilgikurami.googlepages.com/DilTanmvezellikleri.ppt#272,20,4.Dilin> Türeyişle İlgili Kuramlar
<http://bilgikurami.googlepages.com/DilTanmvezellikleri.ppt#274,22,Slayt> 22
<http://bilgikurami.googlepages.com/DilTanmvezellikleri.ppt#275,23,Slayt> 23
<http://bilgikurami.googlepages.com/DilTanmvezellikleri.ppt#276,24,Slayt> 24
<http://bilgikurami.googlepages.com/DilTanmvezellikleri.ppt#278,26,Slayt> 26
<http://www.aof.anadolu.edu.tr/kitap/IOLTP/2272/unite03.pdf>
www.felsefekibi.com
<http://www.baktabulum.com/biyoloji/149983-beyin-beynin-isleyisi-beynin-sirlari-beyin-haritasi.html>
(Canan Aykut-Bingöl).
<http://tr.wikipedia.org/wiki/Episteme>.
[http://de.wikipedia.org/wiki/Kategorie_\(Philosophie\)](http://de.wikipedia.org/wiki/Kategorie_(Philosophie)).
<http://www.felsefekibi.com/site/default.asp?PG=1768> (Peirce 1986, 375)
<http://www.felsefekibi.com/site/default.asp?PG=1768>
<http://iasl.uni-muenchen.de/discuss/lisforen/wolf.html>
<http://www.muratsweb.com/dilbilim/index.php?topic=194.0>
<http://www.msxslabs.org/forum/felsefe-ww/11228-ludwig-wittgenstein-ludwig-wittgenstein-kimdir-ludwig-wittgenstein-hakkinda.html>.
http://www.odevarsivi.com/dosya.asp?islem=gor&dosya_no=155010,
<http://www.rep.routledge.com/article/X041SECT10>

Özet:

İlgili çalışmada dil ve düşünce sistemlerinden, dilin işlevlerinden hareketle “anlam” ve “anlam kuramlarına”, “konuşma kuramına” değinilmiş ve bu sistem içerisinde yer alan birçok işleyişe, bir nesneye olan yaklaşımlara, zihinsel ve düşünsel sürecin ve iletişim sürecinin işleyişine yönelik getirilen gerek dilbilimsel gerekse felsefi betimlemelere yer verilmiştir. Bu görüşler eşliğinde iletişim sürecinde etkin olan mekanizmanın ne olduğu irdelenmeye çalışılmış ve duyulardan ziyade dille “görmek” ifadesine, görme engellilerin iletişim dünyası temel alınarak açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Dil, görme engelliler, iletişim

Abstract

This article tries to explain the function of language, the meaning of speaking, inclusively their relevant theories, according the system of human mental activity and linguistics. First of all there is an effort to answer the questions: How does this system work, how is a matter assumed, how does communication work after all and what's the meaning of rationality? The definition is based on academic facts by linguists and philosophers. With their help a detection of the effectiveness of “communication-phases” will be exemplified. Instead of using wits on priority, (here) the foundation is the way of thinking and its mental language; through them an explanation: “seeing through a language” will be more understandable. Basis for this analysis is the communication of the blind.

Keywords: language, visually impaired, communication